

О ЈЕДНОМ ДОБУ И О СЕБИ: МЕМОАРИСТИКА АКАДЕМИКА ПРЕДРАГА ПИПЕРА (1950–2021)

У раду се разматрају сећања и размишљања академика Предрага Пипера, уобличена у књигама Милоша Јевтића *Из славистичке ризнице: разговори са Предрагом Пипером*. Београд, Ваљево 2002, *Трагом Речи: разговори са Предрагом Пипером*. Београд, 2009 и *Живот језика: разговори са Предрагом Пипером*. Београд, 2015. Анализира се и његова интелектуална биографија кроз самоспознају и саморефлексију на основу једног ауторефлексивног прилога под називом *Осврт на четири деценије у лингвистици и славистици: самосведочење* (2016), који се надовезује на претходне три књиге и поентира најзначајније моменте Пиперовог виђења властитог научног и педагошког рада.

Кључне речи: Предраг Пипер (1950–2021), историја српске славистике, историјат наставе руског језика, мемоаристика.

The paper discusses the memories and thoughts of academician Predrag Piper, shaped in Miloš Jevtić's books *From the Slavic Treasury: Conversations with Predrag Piper*, Belgrade, Valjevo, 2002, *Following Words: Conversations with Predrag Piper*, Belgrade, 2009, and *The Life of Language: Conversations with Predrag Piper*, Belgrade, 2015. His intellectual biography through self-knowledge and self-reflection is analyzed on the basis of an introspective article entitled "A Review of Four Decades in Linguistics and Slavic Studies: Self-Testimony" (2016), which builds on the previous three books and points out the most important moments of Piper's own scientific vision and pedagogical work.

Keywords: Predrag Piper (1950-2021), history of Serbian Slavic studies, history of Russian language teaching, memoirs.

„Свети оци кажу да ћемо бити награђени не по томе колико смо урадили, него по томе колико смо се потрудили, а увек може и више. Вероватно се броји и како се трудимо, а ко се труди са радошћу, већ је тиме награђен, и све што уради, уписује му се у златну књигу”. – Предраг Пипер, *Осврт на четири деценије у лингвистици и славистици: самосведочење (Беседа на Дан Библиотеке Матице српске, 28. априла 2016)*

Када је 1897. године велики руски слависта Фјодор И. Буслајев објавио своје мемоаре *Мои воспоминания*, вероватно није слутио да је тиме међу првима отворио област славистичке мемоаристике, која се стално попуњава новим обимним прилозима, чији су аутори, поред других, Матија Мурко, Рудолф Моле, Ватрослав Јагић, Роман О. Јакобсон, Александар В. Исаченко, Самуил Б. Бернштејн, Јосиф А. Стерњин, а од домаћих слависта Ирена Грицкат (*У леб-*

дивом ходу), Милосав Бабовић (*Време и судбине*), Миливоје Јовановић (*Пет копејака испод језика*), Душан Панковић (*Лирски мемоари*), Драган Недељковић (*Издајека светлост, И светлост изблиза, Из дубине – светлост*), Владимир Мошин (*Под теретом*), Милорад Живанчевић (*Оностранство*), Витомир Вулећић (*Сусрети са собом*) и многи други.

За разумевање кључних догађаја и процеса, како у историји уопште тако и историји науке, од значаја су и сведочења и тумачења истакнутих учесника која нису настала као класична мемоаристика, него посредством медија. Тако, Државни институт за руски језик „А. С. Пушкин” из Москве снимио је у периоду од 2014. до 2016. серијал *Лица современной русистики*, где се у 23 емисије интервјуишу истакнути руски лингвисти разних усмерења: Б. Осипов, Л. Крисин, Ј. Ремчукова, А. Баранов, В. Карасик, Ј. Прохоров, Г. Солгањик, В. Коњков, В. Колесов, Н. Богданова-Бегларјан, Ренате Ратмајер, Т. Шмељова, Ј. Стерњин, Б. Норман, М. Кронгауз, А. Чудинов, В. Дементјев, Н. Купина, Т. Гридина, А. Сковорода, О. Сиротињина и А. Шмељов.

У нашој средини драгоцене су сведочења дата у форми разговора Милоша Јевтића, за којег је давно речено да је велики господин српског новинарства, са домаћим и страним славистима (о овој едицији детаљније в. Пипер 2010; Пипер 2018: 233–241). Неколико десетина таквих разговора емитовано је у веома слушаној емисији Милоша Јевтића *Гост Другог програма Радио Београда*, коју је он дуго година предано водио, више њих је објављено у два књигама под заједничким насловом *Са домаћим славистима* и *Чудо језика*, а неки и у облику посебних књига у колекцији *Одговори* Милоша Јевтића, која обухвата више од двеста наслова.

Ако се томе дода обимна књига разговора Милоша Јевтића са страним славистима, онда се може у пуном смислу речи говорити о славистичкој библиотеци Милоша Јевтића, који је на сличан начин коаутор и других тематских кругова у свом опусу, а њих чине разговори са књижевницима, ликовним уметницима, композиторима, медицинарима, физичарима и другим уметницима и научницима. Тиме се Милош Јевтић, и сам по образовању слависта, прикључио оном не одвећ широком кругу српских слависта који су задужили своју науку читавом библиотеком радова. Он није само идејни покретач те библиотеке него и њен коаутор у пуном смислу речи, јер његова питања нису кратка и једночлана него развијена, сложена, вишеслојна и у свакој од преко двеста књига које је објавио чине готово половину обима.

Академик Предраг Пипер своја сећања и размишљања уобличио је у три књиге објављене у издавачкој колекцији „Одговори” Милоша Јевтића:¹ *Из*

¹ Предрага Пипера је као одличног саговорника Милошу Јевтићу препоручила академик Милка Ивић, написавши: „Сушта је истина ово што, у својим питањима постављеним „прозваноме”, Милош Јевтић није пропустио да саопшти: кад год би се Павлу Ивићу и мени за то указивала прилика, ми смо с највећим одушевљењем помињали нашег некадашњег студента, данас одавно већ уваженог универзитетског професора са завидним стручним угледом – Предрага Пипера. А колико смо нас двоје били у праву износећи тако високе похвале, сведоче, на свој начин, и сви одговори прозваног који следе на постављена му мудро изазовна питања Милоша Јевтића. Упечатљиво промишљени, достојанствено одмерени, они одсликавају собом интелектуално-карактерна својства свог аутора. С друге стране, сви упућени у Пиперове досадашње научне послове већ одавно нам дају за право

славистичке ризнице: разговори с Предрагом Пипером / [разговоре водио Милош Јевтић]. – Београд: Београдска књига; Ваљево: Кеј, 2002. – 118 стр. ; – (Колекција Одговори ; 111), *Трагом Речи: разговори са Предрагом Пипером* / [разговоре водио Милош Јевтић]. – Београд: Београдска књига, 2009. – 183 стр. (Колекција Одговори / [Милош Јевтић] ; књ. 170)² и *Живот језика: разговори са Предрагом Пипером* / [разговоре водио Милош Јевтић]. – Београд: Београдска књига, 2015. – 140 стр. (Колекција Одговори / [Милош Јевтић] ; књ. 201).³ Поред тога, у књизи *Прилози историји српске лингвистичке славистике: Друга половина XX века*. – Београд: Чигоја, 2018. – монографском делу у коме је професор Пипер пружио не само панорамски осврт на развој наше лингвистичке славистике него и минуциозну анализу развоја појединих области, са критичком валоризацијом наслеђа најзначајнијих прегалаца и њихових дела и са опсежним библиографским референцама, оставио је један ауторефлексивни прилог под називом *Осврт на четири деценије у лингвистици и славистици: самосведочење*, који се надовезује на претходне три књиге и поентира најзначајније моменте Пиперовог виђења научног и педагошког рада уопште и свога стваралаштва напосе. Кренимо од *Одговора*.

Све три књиге *Одговора* конципиране су по линеарно-концентричном (ланчано-радијалном) начелу. То значи да се у њиховој структури и композицији издваја одређени низ тема, при чему се неке од њих обрађују више пута, по начелу концентричних кругова, а друге само једном.

Пресудан значај за формирање сваког интелектуалца играју средина из које је потекао, средина у којој се школовао, личности и идеје које су на њега оставиле најдубљег трага. О тој теми говори се само једном – у првој књизи *Одговора*.

„Моја животна и радна биографија изгледа прилично једноставно. У њој нема драматичних догађаја нити наглих заокрета, посебно занимљивих за

својим меродавним оценама тих послова. С изузетним задовољством пратим стални успон угледа свога ученика у стручним срединама других словенских земаља; имала сам, вала, кога и учити! Милош Јевтић је доиста са више него довољно разлога увео и Предрага Пипера у ред својих „прозваних”. Домишљат, као и увек, разумео је: посреди је личност која се никако не би смела мимоићи” (Јевтић 2009: 5).

² У овој књизи поновљени су разговори које је Милош Јевтић водио са Предрагом Пипером августа 1995. (стр. 15–62) и новембра 2001. (стр. 79–114), претходно објављени у књизи *Из славистичке ризнице*, а новину представљају разговори вођени између 2006. и 2009. године (стр. 129–123). Зато, али и из разлога што је прва књига постала библиографска реткост, у тексту цитате и референце дајемо према књигама *Трагом речи* и *Живот језика*.

³ Књиге разговора Милоша Јевтића са академиком Предрагом Пипером приказиване су у нашој славистичкој периодици. Тако, дело *Из славистичке ризнице* приказао је Богдан Терзић (*Славистика*, VII, 2003, стр. 495–498), *Трагом Речи* приказали су Митра Рељић (*Славистика*, XIV, 2010, 358–361) и Дарко Танасковић (*Летопис Матице српске* 186, септембар 2010, књ. 486, св. 3, стр. 404–410), а студију о овој књизи под насловом *Мемоарска проза академика Предрага Пипера. О књизи Живот Речи* написала је Рајна Драгићевић (*Лингвистика и славистика у делу Предрага Пипера*. Зборник радова са научне конференције. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2016, стр. 17–26). О колекцији „Одговори” Предраг Пипер објавио је осврт под називом „Дијалoшки увиди у науке и уметности: о издавачкој колекцији „Одговори“ Милоша Јевтића”, *Летопис Матице српске* 186, септембар 2010, књ. 486, св. 3, стр. 410–414.

приповедање. Што је то тако донекле је стицај животних околности, а донекле, ваљда, и избор моје природе” – овим речима уводи нас академик Пипер у евоцирање успомена на детињство, дечаштво и младост од 50-их до средине 70-их година XX века. „Ваљда је за мој каснији однос према учењу, књижи, школи, поред осталог, било доста важно то што сам био окружен пажњом родитеља и родбине, што су моју радозналост задовољавали и подстицали људи око мене који су умели лепо да говоре, посебно мој отац. Ишли смо на излете у околину Београда, одлазио сам лети теткама учитељицама у Баошић, у Совљак крај Уба, затим и у Ластву Грбаљску, родбини у Словенију и другде. Те слике наших малих места – приморског, мачванског, словеначког, сремског... у које сам долазио као свој својима, и која сам заувек заволео као своја, живо ме прате и вероватно ми омогућују да боље разумем нарав људи из тих крајева” (Јевтић 2009: 15–17).

„Поред тога, у кући се неговало поштовање према знању и учењу, и према људима који су у томе били успешни, а таквих је било и у породици – нпр. стриц Васо Пипер, био је доктор правних наука, очев ујак академик Љубомир Јовановић био је историчар и министар у три владе, мајчин ујак проф. Јаков Шолар био је познати словеначки словениста и романиста, ето – да поменем њих тројицу, који одавно више нису на овом свету. Свакако је била важна и кућна библиотека, додуше релативно мала, али разноврсна. Мајка је била страствени читалац па је то пренела на мене. Већ у другом, трећем разреду прочитао сам из те наше библиотеке и *Давида Коперфилда*, и *Српску трилогију*, *Кинеску трилогију*, *Ја*, *Клаудије Р. Гревса*, *Цанкареве приповетке*, *Птичице без гнезда* Ј. Милчинског, па *Чеховљеве приповетке*, о којима ћу десет година касније писати матурски рад, и неке друге књиге. То су, наравно, била јако површна читања, и ја сам више уживао у лепоти приповедања и емоцијама које је књига у мени будила него у неким другим мени тада недоступним слојевима прочитаног. После сам, као и толики други, радо читао књиге из школске и народне библиотеке, па књиге које сам добијао на поклон итд. Важно место у нашем дому имала су такође *Политика* и *Политикин Забавник*. Одлично се сећам када ми је отац први пут купио *Забавник* на углу Сарајевске и Вишеградске 1956. године” (Јевтић 2009: 19).

Школовање је мали Предраг отпочео у Сремској Каменици, а најдубљи утисци које је понео из тога периода свога живота били су следећи: „Сви предмети ишли су ми од руке, а српскохрватски језик највише. У школи сам учио руски. <...> Приватно сам код једног Немца, професора, учио и немачки. У Каменици се могао чути, као и данас, и мађарски, русински. Преко мајке био ми је близак и словеначки. <...> У кући смо имали два предратна уџбеника енглеског и француског језика, које сам волео да прелиставам покушавајући да нешто и научим. Укратко, ту су чини ми се почеци мог интересовања за језике, за разноликост језика. Али српскохрватски језик и књижевност били су ми ипак најважнији. Једно време сам у писменим задацима и слободним саставима на Литерарном кружоку, изгледа не без извесног успеха, опонашао стил репортажа Гојка Бановића, а у седмом или осмом разреду био сам и награђен за писмени задатак на тему о будућој професији. Написао сам да ћу бити слависта. То је морало изгледати претенциозно, бар ми данас тако изгледа. Сада се не могу сетити како сам то тада образлагао и како сам замишљао славистику, нити како

сам за славистику уопште сазнао, – можда од наставника, можда из књига, а можда и из *Политикине* културне рубрике, коју сам и тада радо читао, али је моје прво интересовање за славистику могло бити подстакнуто и чињеницом да је тих година успешно почињала свој пут кроз славистику моја сестра од тетке, сада универзитетски професор у пензији Мила Стојнић” (Јевтић 2009: 20–21).

Уследило је гимназијско школовање у Новом Саду: „У гимназији сам, и за мене мало неочекивано, већ у првом разреду изашао на глас као ученик који је бар у својој генерацији одличан, ако не и најбољи, у руском и латинском па сам (чини ми се и без већег напора и не без извесног поноса) прихватио да ту слику о себи одржавам. Факултативно сам у гимназији учио и енглески. Имао сам добре професоре. Уосталом, новосадска гимназија „Јован Јовановић Змај”, како Ви лепо рекосте „једна од најславнијих српских гимназија”, увек је имала добре професоре. Чак и само лепо старо здање Змајеве гимназије као да је оличење традиције, солидности и темељности”. Младићке године Предрага Пипера биле су обележене и љубављу према музици: „У гимназијским годинама мене је почела више да интересује музика. Још у основној школи свирао сам у тамбурашком оркестру, ван школе свирао сам на гитари. Касније, нарочито после пресељења у Нови Сад, почео сам прво аматерски па полупрофесионално да свирам у неким, како се тада говорило вокално-инструменталним саставима – највише по игранкама, али о празницима и у сеоским домовима културе, на хотелским дочецима Нове године, по ресторанима и сл.” (Јевтић 2009: 21). Аутор овог прилога живо се сећа како је доцент Предраг Пипер, који је на београдску славистичку катедру прешао 1986. године по одласку проф. др Вере Николић у пензију, све нас који нисмо имали прилике да га слушамо као предавача (а били смо већ на четвртој години студија) одушевио својим певањем уз гитару на једној „другарској вечери”, како се у то време говорило, у читаоници Катедре за славистику, када смо сви заједно – професори у свим звањима и студенти свих година – прослављали дочек нове 1987. године. Када сам примила вест о упокојењу академика Пипера, пред очи ми је изашла управо та слика – млади доцент о коме се на целом факултету говорило са усхићењем и поштовањем својим баршунастим, пријатним гласом пева руске романсе уз гитару... Верујем да је сада на местима на којима се, по речима из посмртних стихира светог Јована Дамаскина, разлеже „глас чистог радовања”.

Но, вратимо се успоменама Предрага Пипера, сада о студирању у Новом Саду: „На студијској групи за руски језик и књижевност Катедре за источне и западне словенске језике и књижевности Филозофског факултета у Новом Саду било је у мојој генерацији око осамдесет студената. Дакле, интересовање за ту студијску групу било је велико. Мотиви за избор славистичких студија нису, наравно, били код сваког студента исти, али су поред љубави према руској књижевности, коју су многи донели из гимназије, свакако били значајни и успеси руске науке, посебно космонаутике, традиција учења руског језика у нашим школама, па и значај Совјетског Савеза у светској арени. Овај последњи аргумент имао је понекад и непријатно наличје. <...> Бављење руским језиком и уопште руским темама било је унапред сумњива работа, у очима задужених да сумњају, а напредовање у тако маркираној струци повећавало је сумњичавост плаћених да сумњају, поготову када је шеф катедре на којој сам студирао, и касније радио,

постао човек који је искусио трагедију Голог отока, проф. Витомир Вулетић, сада у пензији, са којим сам, ево, већ 25 година у врло пријатељским односима (о В. Вулетићу и његовим мемоарима в. Пипер 2018: 255–261). Срећом, на студијама, бар на почетку студија, нисам био свестан тог бремена априорне политичке сумњивости струке коју сам изабрао, а касније сам научио да некако с тим живим” (Јевтић 2009: 22–23). О професорима који су на њега утицали Предраг Пипер говори: „Иако сам волео и студије руске и пољске књижевности, од почетка сам био опредељен првенствено за језике. Имао сам добре професоре. На језичким предметима најпознатији је био проф. Петар Ђорђевић, пре свега стручњак за палеографију, посебно српску ћирилицу, старословенски језик и упоредну граматику словенских језика. Други моји тадашњи професори на језику (Вера Вулетић, Ђорђе Јазић, Александар Музалевски и др.) иако су имали лепих радова нису познати широј научној јавности јер су релативно мало објављивали (неко због болести, неко због преоптерећености наставом). Али били су добри наставници, и студенти су их волели. <...> После завршене друге године студија русистике уписао сам се ванредно и на студијску групу за јужнословенске језике, такође на Филозофском факултету у Новом Саду. То ми је дало могућност да поред руског, пољског, старословенског, упоредне граматике словенских језика, на правом месту научим и оно што се на универзитету може научити о питањима опште лингвистике, српскохрватског језика, македонског и словеначког језика, али и теорије књижевности и јужнословенских књижевности” (Јевтић 2009: 23–24). Ова одлука трасираће научни развој будућег врхунског слависте: „Наставнички колектив Катедре за јужнословенске језике био је тада релативно млад, али у пуном стваралачком напону. Студенти су осећали и знали да присуствују предавањима која су на највишем нивоу савремене лингвистике и славистике и према томе нису остајали равнодушни. Живо се сећам напете пажње с којом су студенти пратили предавање професора Милке Ивић (о академику Милки Ивић и њеном доприносу домаћој и светској славистици и општој лингвистици в. Пипер 2018: 208–222) у препуној сали 32 у старој згради Филозофског факултета, у центру Новог Сада, прво њено предавање којем сам присуствовао. (Иначе, поред слависта на предавања Милке Ивић долазили су слушаоци и са других студијских група, поред студентата и асистенти, а понекад и наставници). Пало ми је у очи да се то предавање не само садржајем него и обликом веома разликовало од оних које сам до тада слушао – насупротив апстрактном садржају предавања, у концептуалном апарату модерне лингвистике, била је једноставна, разумљива и непосредна форма излагања са сугестивним печатом личности предавача. Лингвистичка материја, која неким изгледа сувопарна ако не и досадна, у таквој интерпретацији била је жива и занимљива. Било је одмах јасно да се такав начин излагања због његове изразите обојености личношћу предавача не може поновити, али од тада сам почео да обраћам више пажње на то како предају поједини професори које сам слушао код нас или у иностранству, а нешто од тога ми је касније бивало од користи на мојим предавањима” (Јевтић 2009: 23–24). Тако је, спонтано и природно, млади Предраг Пипер постао следбеник научне школе Милке и Павла Ивића. Драгоцене су његове сећања на интелектуалну атмосферу на Филозофском факултету у Новом Саду тога доба: „Шездесетих и седамдесетих година новосадска лингвистика била је у пуном стваралачком замаху. Тада су

створени темељи на којима она и сада чврсто стоји. Покретани су часописи, на факултет су почели да долазе са предавањима лингвисти светског угледа (нпр. Р. Јакобсон, Б. Хавранек), а из иностранства су долазили да уче код професора Павла Ивића и Милке Ивић млади лингвисти, касније водећи стручњаци и у својим земљама и у свету (нпр. Кенет Нејлор, Вејлс Браун, Лили Лашкова...), одржаване су лингвистичке дискусионе трибине, тако да сам, на пример, још као студент, на једној од њих, у згради Трибине младих први пут слушао и професоре Сретена Марића и Михајла Марковића а, на другој, на Радничком универзитету, професоре, тада вероватно доценте, Ранка Бугарског и Новицу Петковића. Укратко, Нови Сад је у време када сам тамо студирао постајао врло инспиративна средина за будуће лингвисте и слависте. Временом се круг интересовања новосадских лингвиста ширио, нарочито успешно на социолингвистику и развојну психолингвистику. А што су наша модерна социолингвистичка истраживања ишла укорак са светским, опет треба захвалити Ивићима, који су после лингвистичке конференције у Блумингтону, на којој су покренута основне питања савремене социолингвистике, успели да заинтересују за ту проблематику своје младе новосадске сараднике, пре свега једног од наших данас најугледнијих стручњака у тој области, проф. Милорада Радовановића. Временом је новосадска школа постепено мењала и профил. Пре свега, она ни у почетку није имала изразито чврст теоријско-методолошки оквир – била је блиска структурализму, некад прашког, некад америчког типа, са ослоном на нашу лингвистичку традицију, нарочито на радове проф. Белића а прилично отворена и за друкчија искуства. Касније су теоријски оквири новосадских лингвиста постајали, нормално, све разноврснији, што би израз „школа” чинило, бар са те стране, све условнијим. Поред тога, неки од лингвиста који су водили тај колектив или стасавали у њему стицајем животних околности сада су у Београду, тако да би са те стране и атрибут „новосадска” данас био мало услован. Али то је неважна ствар према чињеници да су они који су били наставници или студенти у тој школи у годинама њеног формирања оставили иза себе томоу без којих се данас ниједна славистичка библиотека не може сматрати комплетном, да су они и данас сарадници и пријатељи, и да је круг њихових нових, млађих сарадника све шири” (Јевтић 2009: 25–26).

Следећи, шири концентри обухватају теме Пиперовог научног и педагошког рада (Јевтић 2009: 31–36), његовог ангажмана у Славистичком друштву Србије (Јевтић 2009: 157–158), Матици српској (Јевтић 2009: 155–156), Институту за српски језик (Јевтић 2009: 152–154), Одбору за стандардизацију српског језика (Јевтић 2009: 147–151) и САНУ (Јевтић 2009: 144–146; Јевтић 2015: 42–46), затим његова схватања везана за реформе образовног система (Јевтић 2009: 133–138; Јевтић 2015: 20–24), за однос према језику и националном писму у доба идеолошких, политичких, ратних и транзиционих превирања (Јевтић 2009: 41–46), за улогу србистике и славистике у очувању националне свести (Јевтић 2009: 46–54, 95–98; Јевтић 2015: 50–54), за однос према најбољнијем питању нашег интегритета и суверенитета – статусу Косова и Метохије (Јевтић 2009: 174–175; Јевтић 2015: 118–126), и напokon, за питања која се сагледавају *sub specie aeternitatis*, односно из перспективе хришћанског поимања и виђења човека, света и сопствене личности, односно сопственог призвања и мисије у овом

свету. Због ограничености обима ове публикације, задржаћемо се највише на професоровој самопроцени властитог рада, базирајући се пре свега на његовом последњем, сумарном, језгровитом и концизном осврту на ту тему у чланку „Осврт на четири деценије у лингвистици и славистици: самосведочење” (2016), објављеном у: Пипер 2018: 241–253.

За сам жанр овога прилога, својеврсног „аутореферата о своме раду”, академик Пипер наводи да није нов: „Без жеље да се поредим с неким од најкрупнијих имена лингвистике и славистике поменућу да су међу најпознатијим прилозима те врсте они које су дали, на пример, Јан Бодуен де Куртене или Александар Белић и др. То не значи да је поглед изнутра неизоставно и у свему тачнији од онога споља. Он је свакако субјективнији, али мало ко познаје нечије дело боље од оног коме оно припада, а ако тај уме да буде, или бар ако покушава да буде и самокритичан, или бар да говори са дистанцом према том предмету, онда таква запажања могу бити корисна, бар као нека врста аутолингвистике, ако бисмо у том погледу направили паралелу са аутопоетиком. Уосталом, мишљења сам да би добро било, када би сви који се баве неком науком или уметношћу, при крају свог радног века, ако не и раније, оставили *самосведочење*, тј. осврт на своје дело, посебно на оно што у њему виде као релативно значајно, и оно за шта мисле да је могло бити боље” (Пипер 2018: 243–244).

О свом наставничком раду, коме је посветио 47 година живота, прошавши кроз сва универзитетска звања – од асистента (1974) до редовног професора (1991) и професора емеритуса (2020) у овом ауторефлексивном прилогу Предраг Пипер пише: „Главни циљ у настави није ми био да студентима уливам знање у главе, нити да их натерам да науче оно што је прописано, него да им помогнем да заволе оно што предајем и да им помогнем да се што самосталније у тој области крећу користећи све расположиве добре изворе и не устручавајући се да о свему што желе разговарају са професорима. Мислим да сам у томе доста успео мада не онолико колико сам то желео, али можда ни студенти нису увек онакви какве би свако пожелео. Срећом у свакој генерацији налази се група студената које се издваја и способностима и заинтересованошћу за учење. Такви студенти су за мене увек били подстицајни, за шта сам им захвалан. Неке идеје су се рађале буквално у току предавања па су се касније уобличавале у научне радове. Најјаче ми је у том погледу остао у сећању почетак истраживања које се завршило радом о првој литургији на словенском језику: П. Пипер, Када је први пут служена литургија на словенском језику? // Зборник Матице српске за славистику. – Бр. 76 (2009), стр. 7–21“ (Пипер 2018: 244–245). О изузетно савесном наставном раду професора Пипера сведоче његови високошколски уџбеници и приручници, међу којима су *О преводима из руске књижевности: преводилачка читанка: (избор, типологија и библиографија критичких текстова)* (1985), *Увод у славистику* (1991, 1995, 1998, 2008), *Поглавља из науке о српском језику* (1996), *Српскохрватски језик: основни курс* (1996), *Методологија лингвистичких истраживања: преглед и хрестоматија* (2000), *Руски језик: изговор, граматика, конверзација, вежбе* (2002), намењени студентима основних, мастер и докторских студија, али и широкој научној јавности. Међу универзитетским приручницима акад. Пипера највећу пажњу привукао је (судећи и по броју издања и по оценама научне критике, код нас и у иностранству) *Увод у славистику I*, који се и по струк-

тури и по садржају доста разликује од других публикација сличног наслова. То је прва и још увек једина таква књига на српском језику. Увођењем на Универзитету у Београду предмета за који је та књига написана, обновљена је, после пола века прекида, настава из увода у словенску филологију, сада шире постављена као увод у славистику. Више концепцијски и теоријски нових решења академик Пипер понудио је и у *Граматички руског језика у поређењу са српским*, у коју је уградио значајан део свог искуства у предавању руске граматике, које је, када је та књига објављена, било тридесетпетогодишње. Тежња професора Пипера да богато наставно искуство преточи у дидактичко-методичке материјале нашла је одраза и у креирању уџбеника и приручника из руског језика за општеобразовни профил, као и за усмерено образовање – преводачки смер (*Техника превођења: приручник за руски језик* / Предраг Пипер и Марина Петковић. – Београд: Завод за издавање уџбеника, 1990). Српски ученици из генерације у генерацију стичу прва знања из руског језика захваљујући уџбеницима руског језика за основну и средњу школу чији је први аутор Предраг Пипер (више од 50 наслова уџбеника и приручника у 165 издања). О овој страни своје делатности Предраг Пипер пише: „Упркос често кратким роковима и разним другим ограничењима, уживао сам у писању тих уџбеника и надам се да се то на њима види, у добром смислу речи (мада се, вероватно, понегде виде и трагови спољашњих ограничења). У њима је било и теоријских иновација, које су заслуживале да их развијам и у посебним лингводидактичким радовима, нпр. ликовно-хроматска транскрипција руских гласова за усвајање руског изговора у основној школи, али тиме, нажалост, нисам стигао да се више бавим” (Пипер 2018: 245–246).

Када је о научном раду реч, библиографија академика Предрага Пипера обухвата 30 монографија, као и око 400 студија, расправа, чланака, рецензија, приказа и других написа објављених у научним часописима и зборницима у земљи и иностранству. Тематско богатство монографија академика Предрага Пипера сведочи о његовом плодном раду у бројним областима лингвистике и славистике. Од првих монографија о заменичким прилозима *Zamenički prilozhi: (gramatički status i semantički tipovi)* (Нови Сад, 1983), *Заменички прилози у српскохрватском, руском и пољском језику (семантичка студија)* (Београд, 1988) до монографије *Jezik i prostor* (Београд, 1997) формира се његова аутентична теорија семантичких локализација, којој је он посветио значајан део свога научног опуса, било у оквиру монографија, било у оквиру многобројних студија, расправа и чланака објављених како у домаћим тако и у страним реномираним часописима и зборницима. О овој теорији академик Пипер у свом осврту на властито стваралаштво језгровито примећује: „Изгледа да сам, и без намере да тако буде, био, и још сам, један од ретких у српској лингвистици који је већину својих специјалних граматичких радова написао у оквиру теорије коју сам углавном сам формулисао – теорија семантичких локализација (ТСЛ). Речено мало сликовитије: сам себи сам направио ципеле којима сам даље ходао граматичким путевима и у којима се и сада осећам удобно мада их још помало побољшавам” (Пипер 2018: 248).

Иза већине успешних научника стоје њихови професори и ментори који су их надахнули да отпочну истраживања у одређеном теоријско-методолошком кључу. За Предрага Пипера и на крају каријере нема дилеме у погледу тога ко га је највише надахнуо и усмерио на првим корацима у свету лингвисти-

ке: „Теоријско-методолошки оквири мојих лингвистичких истраживања почели су се уобличавати на основним студијама, пре свега, заслугом академика Милке Ивић. Она је, поред других дарова, имала дар да надахнуто говори о новим проблемима, или на нов начин о већ познатим питањима, а говорила је веома убедљиво, јер је чврсто веровала у оно што је говорила, а увек је имала и јаке аргументе за оно што је заступала. Тада сам прихватио структурализам као најперспективнију научну парадигму (мада сам временом и у том погледу доста еволуирао), поготову када се структуралистички принципи примењују на моделирање инваријатних граматичких значења. Касније сам те погледе дограђивао и развијао, али их у основи нисам одбацивао” (Пипер 2018: 246).

Ево како академик Пипер сагледава свој пут у науци: „Мало чији теоријски развој тече праволинијски, а за мој би се могло рећи да је поступно ишао од структурализма преко структурално-функционалног модела ка когнитивној лингвистици, социолингвистици и еколингвистици да би потом све већи значај добијали принципи теолингвистике, који су ме приближили сферама ширим и дубљим од лингвистике, а вероватно и било које друге секуларне науке. Нажалост, истраживањима у појединим областима често нисам стизао да дам целовитији облик, јер сам се окретао другим темама које би ме заинтересовале” (Пипер 2018: 249). И даље: „Пред избором да ли да се бавим само једном уском проблемском облашћу и да је стално продубљујем и проширујем, или да улазим у различите предметне и проблемске области, изабрао сам овај други пут, настојећи да о свакој појави којом сам се бавио аргументовано приђем на нов начин, што је имало добре стране, али и недостатке. Пошто су ти радови дуго били расути по разним публикацијама, тешко да је ико имао у видном пољу целину коју су они чинили. То је донекле било компензовано објављивањем моје руске граматике, затим две српске граматике, словеначке синтаксе, а недавно и неколико тематских зборника раније објављених радова. Да сам имао времена, снаге и воље да их прерадим, ти зборници су могли прерасти у монографије” (Пипер 2018: 250–251).

Академик Пипер увек је имао на уму да својим научним стваралаштвом афирмише и целокупну српску лингвистичку рисистику, славистику, србистику: „Објављивао сам највише на српском језику, а ређе на руском, пољском, македонском, белоруском, енглеском, француском. За то је било више разлога. Један је био у потреби да се негује, развија и афирмише српски језик и његова терминологија, други у чињеници да сви добри слависти читају на српском језику, трећи у одсуству посебне жеље да се афирмишем првенствено у другим славистичким срединама (мада сам и одатле добио више лепих признања). То би тражило одржавање честих контаката са многим славистичким центрима у свету на рачун мањег бављења неким другим славистичким пословима у нашој средини, до којих ми је било стало, па сам се определио за ово друго, што је препознатљиво у мојим радовима” (Пипер 2018: 251–252).

Завршимо овај осврт на научну делатност академика Пипера његовом саморефлексијом: „Укратко, самокритички осврт на своја истраживања могао бих сажети у констатацији да сам, огледајући се у различитим областима лингвистичке славистике, неке идеје и концепције до којих доста држим оставио мање разрађеним него што сам желео, ако не и релативно незавршеним (за сада, а вероватније – трајно), што би било мање видљиво да сам био истрајнији у об-

ради значајних тема којих сам се био подухватио и финализацији рада на њима. С друге стране, често су ме спољашње околности усмеравале да се бавим нечим новим пре него што бих довољно обрадио (методолошки, емпиријски и проблемски) оно чиме сам се у том тренутку бавио. На пример, моја социолингвистичка, еколингвистичка и нормативистичка истраживања у великој мери су била одговор на неке врло актуелне проблеме српског друштва и српског језика, а време за та истраживања морао сам узети од времена које бих иначе, вероватно, посветио теоријским лингвистичким темама“ (Пипер 2018: 251).

Портрет академика Предрага Пипера не би био потпун када не бисмо имали у виду његов хришћански етос, развијан постепеним духовим успињањем, напорним радом на сопственом облагодатењу који је био плод његовог радосног и полетног одазива на Божији призив. У том смислу мемоари представљају и једну врсту његовог унутрашњег духовног сеизмографа. После прве посете Светој Гори Атонској академик Пипер поверава читаоцима делић свога преображењског опита: „Света Гора снажно зрачи духовношћу која се не може до краја објаснити разумом и изразити речима, али која је апсолутно постојана као свака очигледна чињеница, штавише као свако чудо пред којим се налазимо. Јер живимо окружени чудима. Чудо језика, чудо живота, безброј чуда. Чуда се не проучавају и не објашњавају, у њих се верује. Постоје чудотворци и чудопримци. Свако чудо њихово је заједничко дело. На светим местима човек јаче него другде осети да нам је Творац увек сасвим близу, али ми Њему никад довољно, и да све добро од Њега долази и Њему се враћа, а кроз нас пролази колико смо достојни, и да је наше да томе послужимо или бар да што мање будемо препрека вечном кружењу добра у космосу. Од хришћанина се очекује оно што другима мора изгледати као чудо, а њему као једина стварност – да прође изнад бездана ништавила по ужету спаса лаким и сигурним кораком вере, љубави и наде, и да укочи у вечност. Стална зачуђеност, задивљеност повезује децу, песнике, научнике и верујуће људе, стална очараност лепотом живота, која је и у најлепшој вербалној слици, на пример, песми, више ново испољавање тога чуда него одблесак сећања на виђено и доживљено” (Јевтић 2015: 16–18). Такође, у њему сазрева виђење науке као дела надумног, надрационалног, трансцендентног: „Постоје звуци које људско ухо не чује, и нијансе боја које људско око не препознаје и мириси које човеков нос не осећа. Не сумњамо да то постоји иако о томе само посредно знамо. Тако постоје и чињенице које људски разум не може сам да објасни јер надилазе људску логику и људску моћ разумског сазнавања” (Јевтић 2015: 61). И језик се исправно поима само са становишта облагодатеног човеко- и богопознања: „Бог је речју створио свет и дао нам је језик да славимо и настављамо његово дело и да стварамо своје светове по мери своје душе и благодатног надахнућа. Као што се сунце огледа у свакој капи воде, свет се огледа у свакој нашој речи и реченици, у укупном језику сваког човека и сваког народа. Сви језици и дијалекти света, садашњи и бивши, јесу разнобојна жива огледала Живота безмерно већег од језика. Сваки језик је химна животу и непоновљиво његово сведочанство. Зато је старање о сваком језику, па и најмањем, врло благородан задатак <....>. Када је неке животни позив загладаност у језик, онда је он увек на послу ма где био, ма шта радио, и то не схвата као обавезу него као начин живота. Јер речи

су као ваздух, свуда око нас и у нама” (Јевтић 2015: 138). И даље, већ као аманет човека чије су часне седине украс једног трудољубљем, врлинољубљем, словољубљем и христољубљем испуњеног живота: „У младости нам се чини да се наша знања о свету повећавају са бројем људи које смо упознали и заволели, бројем књига које смо прочитали или написали, бројем градова које смо обишли, бројем језика које смо научили... Као да је наше што год смо собом дотакли. С годинама све је мање времена за нове људе, нове језике, нове књиге и градове. То постепено смањивање спољашњег хоризонта, ако га прати проширивање унутрашњег, тај заокрет од спољашњих ка унутрашњим пределима и њиховој суштинској повезаности, може бити необично радосно откриће – колико мудрости и радости нам може дати само један град, само једна обала, само један поглед на смирај дана, само једна књига, само једна песма у њој, само један стих, најзад и само једна реч – нешто као златно брујање само једног, светог слога – за једне ОМ, за нас АМин“ (Јевтић 2009: 181–182).

На нама, русистима и славистима разних генерација, укључујући и оне који су донедавно слушали професорова предавања у чувеној сали 35, у којој још одзвањају Кошутевићи, Митропанови, Сибиновићи, кораци Кирила Тарановског, Вере Николић, Миле Стојнић, Миливоја Јовановића, и оне који су му долазили на консултације и пријатељске разговоре у тихи, старински опремљени кабинет 15 на Катедри за славистику, стоји задатак да професорове идеје развијамо и његове визије отелотворимо. Семена која је он бацио у земљу даће многоструки плод ако је будемо марљиво обделавали.

Извори и литература

- Јевтић, Милош. Из славистичке ризнице: разговори са Предрагом Пипером. Београд: Београдска књига; Ваљево: Кеј, 2002.
- [Јевтић, Милош. Из slavističke riznice: razgovori sa Predragom Piperom. Beograd: Beogradska knjiga; Valjevo: Kej, 2002]
- Јевтић, Милош. Трагом речи: разговори са Предрагом Пипером. Београд: Београдска књига, 2009.
- [Јевтић, Милош. Трагом речи: razgovori sa Predragom Piperom. Beograd: Beogradska knjiga, 2009]
- Јевтић, Милош. Живот језика: разговори са Предрагом Пипером. Београд: Београдска књига, 2009.
- [Јевтић, Милош. Трагом речи: razgovori sa Predragom Piperom. Beograd: Beogradska knjiga, 2009]
- Пипер, Предраг. Дијалошки увиди у науке и уметности: о издавачкој колекцији „Одговори” Милоша Јевтића. *Летопис Матице српске* 3, 2010: 410–414.
- [Piper, Predrag. Dijaloški uvidi u nauke i umetnosti: o izdavačkoj kolekciji „Odgovori” Miloša Jevtića. *Letopis Matice srpske* 3, 2010: 410–414]
- Пипер, Предраг. Прилози историји српске лингвистичке славистике: друга половина XX века. Београд: Чигоја штампа, 2018.
- [Piper, Predrag. Prilozi istoriji srpske lingvističke slavistike: druga polovina XX veka. Beograd: Čigoja štampa, 2018]

Ксения Кончаревич

О ВРЕМЕНИ И О СЕБЕ:
МЕМУАРИСТИКА АКАДЕМИКА ПРЕДРАГА ПИПЕРА (1950–2021)

Резюме

Труды академика Предрага Пипера, выдающегося семасиолога, грамматолога, нормативиста, исследователя русского, сербского, польского, македонского, словенского языков в сопоставительном и типологическом планах, уже давно стали классическими. Талант лингвиста – бесценный дар, полученный им от природы и помноженный на потрясающую трудоспособность и научный азарт – позволил ему занять достойное место в мировой славистике.

В предлагаемой статье рассматриваются воспоминания и размышления академика Пипера, размещенные в трех книгах интервью (*Из сокровищницы славистики*, 2002, *По следам слова*, 2009 и *Жизнь языка*, 2015), а также в его авторефлексивном *Очерке о четырех десятилетиях в русистике и славистике* (2016). Особое внимание уделяется его школьным и факультетским годам, формированию его научного мировоззрения под влиянием идей академика Милки Ивич и т.н. «новисадской школы», его отношению к своей педагогической и научной деятельности, а также к более широкому кругу проблем, актуальность которых назрела в последнем десятилетии XX и в первые десятилетия XX века, таким, как вопросы национальной идентичности сербов в эпоху после распада Югославии, роль ведущих национальных учреждений – Сербской академии наук и искусств, Матицы сербской, Института сербского языка, Комитета по стандартизации сербского языка, сохранение суверенитета и территориальной целостности Сербии в атмосфере самопровозглашения «Республики Косово», проблемы внедрения т.н. Болонского процесса в сербское вузовское образование, и, не на последнем месте, духовное осмысление своей жизни, своего призвания и изложение своего христианского мировидения и мировосприятия.

Ключевые слова: Предраг Пипер (1950–2021), история сербской славистики, история преподавания русского языка, мемуаристика.